

ni stvaralački doprinos bio onakav kako nam sugerira Nedić.

Uz spomenutu vrijednost intuicije, koja je, ponavljam, često uvjerljiva, upućuje naša prethodna rečenica i na nedostatak: na nedovoljnu egzaktnost metode. Posao Nedićev nije bio nimalo lak. Uz veoma oskudne a katkada i nikakve podatke o pojedinih pjevačima odnosno kazivačima, pokušao je izgraditi njihove stvaralačke portrete i pokazati kako su pjesnički preobrazili pjesme preuzete iz tradicije. Činio je to uspoređujući njihove pjesme s različitim inačicama istih sižea do kojih je uspio doći — ali i bez znanja, dakako, o onim konkretnim tekstovima koje su Vukovi pjevači preuzeli od izravnih prethodnika i na svoj ih način preobrazili, te u najvećem broju slučajeva i bez znanja o tome kakve su bile eventualne intervencije samog Vuka Karadžića u tekst zapisane pjesme. Ove poteškoće, koje su se pred piscem objektivno ispriječile, uvećavaju, u jednu ruku, važnost njegova doprinosa, izazivaju naše priznanje što nije posustao pred zaprekama koje bi se mnogima učinile nepremostivima, a u drugu ruku, zahtijevale su mnogo više opreza i relativiranja mogućih zaključaka o odnosu pjevačeva teksta prema uzorku. Ta vrsta opreza u Nedića nije bila dovoljna.

Usporedimo li Nedićeva traganja s nekima danas svjetski poznatim metodama, s kojima Nedićeva istraživanja imaju posrednih dodirnih točaka, vidjet ćemo da građa kojoj je on pristupio nije prikladna za primjenu tih metoda. Mislim, prije svega, na istraživanja A. B. Lorda, na njegovo eksperimentalno proučavanje stvaralačkog postupka usmenog pjevača. No Vukovi pjevači nisu naši živi suvremenici, o njima znamo samo onoliko koliko otkrivaju sami tekstovi pjesama i neki eventualni dopunski podaci o njihovu stvaranju. Izravno promatranje njihova osobnoga kreativnog doprinosa tu nije moguće. Mislim i na istraživanja P. D. Uhova, na njegovu raspravu *Tipičeskie mesta (loci com-*

munes) kak sredstvo pasportizacii bylin (»Russkij folklor«, 2, 1957) i na knjigu *Atribucii russkikh bylin* (Moskva 1970). Uhov se, srodno Nediću, pozabavio epskim pjesmama iz klasičnih zbirki prošlih vremena i na temelju formulā u ruskim bilinama utvrđivao autorstvo tekstova, no za razliku od Nedića, raspolagao je golemom poredbenom građom, ponovljenim zapisima od istih kazivača, tekstovima učitelja i učenika i sl. — što je sve Nediću nedostajalo ili mu je bilo dostupno u vrlo oskudnim razmjerima. Ipak, i on je usporedbom formulā utvrđivao autorstvo pjesama i na tom je tragu došao do vrijednih otkrića.

Nedićevi portreti Vukovih pjevača predočeni su sugestivno i uvjerljivo premda nisu lišeni subjektivnih domišljanja, koja katkada ostaju nedovoljno pouzdanima. Najvažniji je njegov doprinos u tome što su se, zahvaljujući Nediću, iza čitanački poznatih, autorski bezličnih narodnih epskih pjesama Vukove zbirke sada počele prepoznavati ličnosti njihovih stvaralaca, dakako stvaralaca u onom smislu koji odgovara tradicijskoj usmenoj poeziji.

Maja Bošković-Stulli

Serbo-Croatian Heroic Songs. Collected by Milman Parry, Albert B. Lord, and David E. Bynum, Volume XIV. **Bihaćka Krajina: Epics from Bihać, Cazin, and Kulen Vakuf,** Edited with prologomena and notes by David E. Bynum, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, 529 str.

Ova je knjiga nastavak značajnog i velikog poduhvata izdavanja muslimanskih narodnih pesama iz kolekcije koju je zasnovao Milman Parry, a kojom danas rukovodi njegov najbliži saradnik i sledbenik Albert B. Lord, te je treba čitati imajući na umu predgovore uz prvu i drugu knjigu. Obuhvata epiku Bihaćke krajine sa osam pesama od četvorice pevača: *Ženidba Ograšović Ale*, *Ženidba Omerbega od Varada*

od Muja Velića, **Rakocija ban zauzima Temišvar, Zajim Ali beg sa Glasinca u nevolji, Sila Osman beg i Pavišić Luka** od Murata Žunića, **Mustaj beg lički izbavlja Ajku, sestru Crnice Alage, Ženiđba Vrhovac Alage** od Camila Kulenovića i **Robovanje Osman-beg Omerbegovića** od Ibrahima Nuhanovića. Izuzev poslednju, koja je snimljena 1963. godine, sve pesme potiču iz 1935. godine i sve pripadaju onoj vrsti stihovane usmene tradicije koju Parry-Lordova škola zove epom, odnosno onima koje je Alois Schmaus nazvao krajinjskim tipom muslimanskih epskih pesama. Dužina pesama u ovoj knjizi ide od 910 do 2782 stiha, a među njima su i one koje su sami pevači, prema sadržini, označavali kao »ličke« i kao »undurske«. Zastupljeni su svi načini beleženja: među pesmama u ovoj knjizi ima takvih koje su snimane na ploče (najveći deo), a i takvih koje su zapisivane po diktatu i rukom samog pevača. Publikovane pesme u ovom smislu čine reprezentativan izbor, iako ne bi bilo loše da su, makar u najsažetijem vidu, objašnjeni kriterijumi izbora pesama iz kolekcije, odnosno iz repertoara pomenutih pevača.

Način publikovanja tekstova, koncepcija predgovora i stavovi izneti u njemu zasnovani su na Parry-Lordovoj teoriji, o kojoj ovde, naravno, ne može biti posebno pisano, ali je prilika da se zainteresovani upute na knjigu Edwarda R. Haymesa **Das mündliche Epos. Eine Einführung in die »Oral Poetry«** (Sammlung Metzler, Band 151, Stuttgart, 1977), koja izvanredno sažeto, ali bez banalnih uopštavanja, daje pregled istraživačkih koncepcija o usmenom pesništvu.

U načinu publikovanja tekstova ova je knjiga uzorna u svom nastojanju da, prenoseći usmeni tekst u štampani, što je moguće manje izneveri značenje i zvučanje usmenog izvođenja. Tako su se u tekstu našle sve »pogreške« pevačeve: odstupanje od deseteračkog stiha, zamuckivanja, prekidi u pevanju i sl.

Novina ove knjige u načinu publikovanja tekstova u tome je što se stihovi ne publikuju u astrofičnim deseteračkim kolonima nego sa izvesnim oblikom strofe. Ovakav način publikovanja D. E. Bynum objašnjava nastojanjem da grafički oblik publikacije vernije dočara slušni utisak: prilikom pevanja uz pratnju tambure (saza), za razliku od pevanja uz gusle, javljaju se pauze nakon određenog broja stihova koje odgovaraju strofama. Izuzetno je povoljno što se Parry-Lordova teorija, sa relativno velikim brojem pristalica, izgrađuje na dva plana: teorijskom (u mnogobrojnim pojedinačnim istraživanjima) i praktičnom (sakupljanje i publikovanje tekstova). Tako izuzetna skrupuloznost u publikovanju tekstova počiva na učenju o formuli i formativnom.

David E. Bynum snabdeo je knjigu opširnim predgovorom, čiji podnaslovi (**Geneza poezije, Pevači, Pevanje, Pesme**) već ukazuju na svestrani pristup, a koji jednim svojim delom premašuje davanje obaveštenja o pevačima i pesmama iz četrnaeste knjige **Serbo-Croatian Heroic Songs**, te pretenduje na donošenje opštijih zaključaka o biću epske pesme. U predgovoru je reč o starini i socijalnom poreklu srpskohrvatske usmene epike, donose se relevantni podaci o pevačima (posebno su zanimljivi delovi o njihovim učiteljima i »primanju« pesama, odnosno načinu učenja), a zatim se detaljno analizira način pevanja. U odeljku pod naslovom **Pesme** analiziraju se varijante (upotrebljen je za nas teško prevodljivi termin »multiform«) i pesme srodnih motiva, kako bi se moglo reći (D. E. Bynum govori o »modulacijama nekih glavnih ideja«). Bez obzira na to kojom se od pomenutih tema bavi, D. E. Bynum istovremeno sledi dva toka istraživanja: prvi se očituje u pružanju što preciznije informacije o pevačima i pesmama (u širokom spektru od životopisa pevača, vremena i načina beleženja i načina izvođenja, tekstoloških zapisa do poređenja sa pes-

mama u Marjanovićevim, Hörmanovim i Parryjevim zapisima iz drugih regija), a drugi u interpretaciji i težnji ka uopštavanju značenja pojedinačnog fakta. To se smatra idealnim naučnim putem i upravo to čini knjigu inspirativnom i zanimljivom. Međutim, ovakav pristup ima i poneku manu: ponekad se učini da su prevažni opšti sudovi doneti na osnovu premalog broja fakata, a ponekad se teško snaći u značenju koje se pridaje pojedinim terminima.

Uvodna studija D. E. Bynuma jednim svojim delom odvajava se od Parry-Lordove teorije, iako je bez sumnje glavna inspiracija u njoj. To se ponajviše tiče rasprave o genezi muslimanskih epskih pesama i analize »multiformni« pesama, što zapravo predstavlja pokušaj da se prevaziđe ahistoričnost u pristupu.

Prilog razmatranju geneze usmenog pesništva sporan je u prvom redu zbog toga što je nedovoljno jasno razgraničeno da li je reč o genezi jednog tipa epike (ep) jednog naroda (Muslimana) ili o starini i razvoju srpskohrvatske usmene epike uopšte. Potpuno je jasno da metodi i tehnike beleženja usmenih tvorevina, kao i odnos starijih sakupljača prema autentičnom tekstu, ne odgovaraju savremenim gledanjima, međutim njihove su intencije ovde površno tumačene jer je tumačenje zasnovano na uverenju o postojanju dubokog jaza i čvrstih granica između seljačke i urbane kulture u XVIII i XIX veku na Balkanu, što nije tačno.

Zatim, odstupanje ide u pravcu naglašene biologističke koncepcije, pa se, na primer, razlikovanje pisane i usmene književnosti provodi poredbom pisane sa mašinerijom, a za usmenu se kaže da je »pevanje opa u usmenoj tradiciji biološka funkcija«, što — ako se i može prihvatiti kao neobavezna stilaska figura — ne može dovesti do razumevanja bića usmene poezije, niti se na taj način mogu definisati razlike među usmenom i pisanom književnošću. U analizi varijanti i vari-

jantnih bliskosti pojedinih pesama, koje su inače vredne i zanimljive — pozajmljuju se termini iz biologije (»ukrštanje«, »hibridizacija«, »hibridna modifikacija«). To, čak i bez obzira na to kako ćemo se odnositi prema postavci da je »očita sličnost ovih procesa i njihovih rezultata u usmenoj narativnoj tradiciji i onih u vrstama biološke populacije«, postojeću i inače neusaglašenu terminologiju u istraživanju usmene književnosti još više komplikuje, utoliko više što definicije pojmova nisu date, ili je to učinjeno uzgred.

Namera mi je bila da ovim prikazom pružim obaveštenje o knjizi, a da samo ovlaš ukažem na postojanje spornih aspekata u viđenju usmene književnosti. U svakom slučaju ova knjiga **Serbo-Croatian Heroic Songs** izuzetno će korisno poslužiti istraživačima usmene epike, bez obzira na to koja ih pitanja i aspekti istraživanja posebno zanimaju, kako je naglasio R. Jakobson u predgovoru prvoj knjizi iz ove kolekcije.

Marija Kleut

Momčilo Zlatanović, Narodno pesništvo južne Srbije, Izd. Narodni muzej u Vranju. Posebna izdanja, knj. 7, Vranje 1982, 322 str. + 8 tabla.

Posve je razumljivo što narodnoj književnosti, a samim tim i narodnoj poeziji, stvaranoj na govornim koji su — kao dijalekatski — ostali van osnovice srpskohrvatskog književnog jezika nije mogla da bude posvećena odgovarajuća pažnja ne samo u vreme Vuka Karadžića već i zadugo posle njega. Vuk je, u nastojanju da naš književni jezik utemelji na mladim novoštokavskim govornim, pribirao usmeno narodno blago, sâm ili uz pomoć brojnih saradnika, gotovo isključivo sa terena novoštokavštine (on, ako se izuzme njegov kraći boravak u Negotinu kod Hajduk Veljka, nije ni obitavao u staroštokavskoj zoni). Tako je pri-